

Tutkimuseettinen neuvottelukunta

Asia: Kuluttajatutkimuskeskuksen lausunto mietinnöstä Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi

Viite: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan lausuntopyyntö 26.1.2009

Kuluttajatutkimuskeskus esittää mietinnöstä Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi seuraavaa:

Mietinnössä esitetty ehdotus on tarkoitettu ohjaamaan humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettisiä periaatteita sekä luomaan sellaisen järjestelmän, jossa edellä mainittujen alojen tutkimussuunnitelmia voidaan tarvittaessa ennalta arvioida näiden eettisyyden perusteella. Ehdotuksessa esitetään, että yliopistot ja tutkimusorganisaatiot perustaisivat alueellisia toimikuntia arvioimaan ennakolta tutkimusasetelmia. Työryhmä katsoo, että ennalta pitäisi arvioida tutkimusasetelmat, joissa puututaan tutkittavien fyysiseen koskemattomuuteen, poiketaan tietoon perustuvan suostumuksen periaatteesta, jotka kohdistuvat alle 15-vuotiaisiin ilman huoltajan suostumusta tai informointia eivätkä kohdistu varhaiskasvatuksen normaalitoimintaan, joissa pyritään vaikuttamaan tutkittavien käyttäytymiseen tavalla, jonka haittojen arviointi edellyttää erityisasiantuntemusta, esitetään tutkittavalle poikkeuksellisen voimakkaita ärsykeitä ja/tai aiheutetaan riski pitkäaikaisesta henkisestä haitasta.

Kuluttajatutkimuskeskus pitää tärkeänä työryhmän mietintöä erityisesti siksi, että siinä pohditaan, miten ihmistieteiden eettinen arviointi eroaa lääketietieteellisestä arviointikäytännöstä ja miten ihmistieteiden erityisyys on otettava huomioon eettisen ennakoarvioinnin periaatteita luotaessa. Lähtökohtana tutkimuksen tekemisessä on kuitenkin aina kunnioittava suhtautuminen tutkittaviin ja tutkimuksen eettisiin periaatteisiin. Kuluttajatutkimuskeskus yhtyy työryhmän näkemykseen, jonka mukaan tutkijan vastuuta ei voi siirtää ennakoarvioinnin myötä toisaalle.

Kuluttajatutkimuskeskus haluaa kiinnittää huomiota siihen, että eettistä ennakoarviointia ei ole syytä tehdä vain ”varmuuden vuoksi” vaan sen tulee olla käytössä silloin kun ennakoarvioinnille asetetut täsmälliset kriteerit täyttyvät. Tämä edellyttää, että ennakoarvioinnista on oltava valtakunnalliset, täsmälliset ja yksiselitteiset ohjeet siitä, minkälaiset tutkimusasetelmat vaativat ennakoarviointia ja minkälaisia kriteerejä ennakoarvioinnissa käytetään. Lisäksi olisi oltava selvät ohjeet siitä, mitä ja miten ennakoarviointipyynnössä on tuotava ilmi. Kuluttajatutkimuskeskuksen mielestä on keskeistä, että ennakoarvioinnin pyytäminen on tutkijan vastuulla. Samalla on varmistettava, että ennakoarvioinnista ei tule tutkimuksen tekemisen este.

Humanistisessa, yhteiskuntatieteellisessä ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa pääsääntöisesti pyydetään itsemääräämisoikeuteen ja vapaaehtoisuuteen perustuva tutkittavien suostumus tutkimukseen osallistumiselle. On kuitenkin myös sentyyppisiä tutkimushankkeita, joissa tätä periaatetta ei kuitenkaan voida noudattaa. Lisäksi ihmistieteellisen tutkimuksen luonteeseen kuuluvat tilanteiden ennakoimattomuus ja improvisoinnin tarve.

Kuluttajatutkimuskeskus toteaa, että mietintö tuo hyvin esille ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin monimutkaisuuden ja vaativuuden. Tämä on omiaan korostamaan kulloinkin käytettävien ohjeiden ja kriteerien yksiselitteisyyden vaadetta ja tarvetta niiden jatkuvaan arviointiin ja kehittämiseen.

Kuluttajatutkimuskeskus haluaa kiinnittää huomiota myös tutkimusorganisaatioiden vastuuseen tutkimuseettisten periaatteiden huomioonottamisessa.

Kuluttajatutkimuskeskus pitää myös tärkeänä, että eettisen ennakoarvioinnin järjestämisen lisäksi tutkimuseetiikan koulutusta vahvistetaan sekä korkeakoulujen ja yliopistojen perusopetuksessa että erityisesti tutkijakoulutuksessa.

Kuluttajatutkimuskeskuksen lausunnosta lisätietoja antavat tutkimuspäälliköt Johanna Mäkelä ja Minna Lammi.

Helsingissä 31. päivänä maaliskuuta 2009

Eila Kilpiö
Johtaja, professori